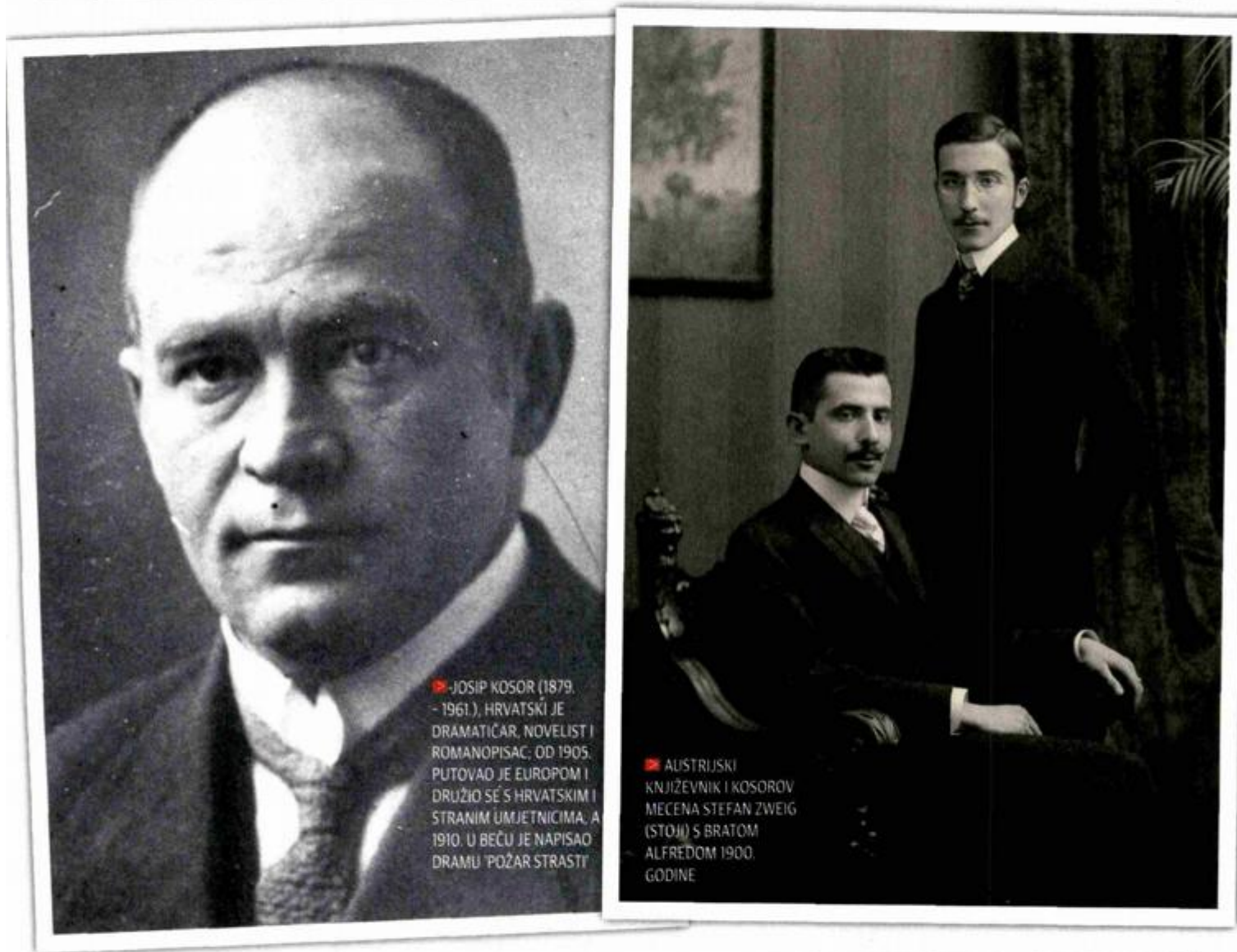

Pisma Josipa Kosora Zweigu kao pečat turbulentnog vremena

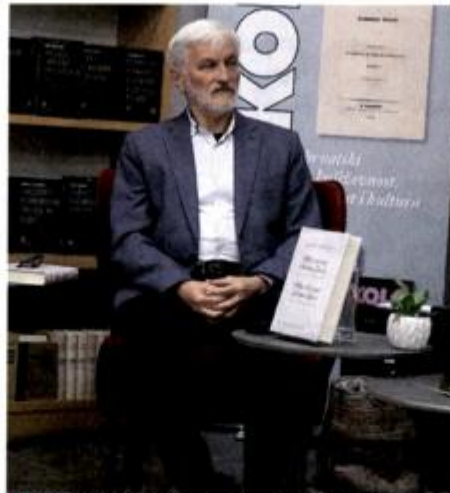
Tekst KRISTINA OLUJIĆ JEŽIĆ Fotografije ARHIVSKE FOTOGRAFIJE, MILJENKO BREZAK

'MOJ PRIJATELJ STEFAN ZWEIG: NEPOZNATA PISMA JOSIPA KOSORA STEFANU ZWEIGU' nedavno je objavljena knjiga, hrvatsko-njemačko izdanje u kojem je 111 pisama što ih je od 1909. do 1938. hrvatski dramatičar i romanopisac Josip Kosor pisao austrijskom prijatelju, književniku Stefanu Zweigu

Ne događa se često i lako da neki istraživač iz područja povijesti književnosti dođe do značajnog otkrića. Ivica Matičević je zaposlen u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, povjesničar je hrvatske književnosti i književni kritičar koji se bavi proučavanjem hrvatske književnosti 19. i prve polovice 20. stoljeća, objavio je veći broj knjiga o tome razdoblju i dobar je poznavatelj života i opusa dramatičara, novelista i romanopisca Josipa Kosora, koji je živio od 1879. do 1961. godine. Priredio je Kosorova djela u 12 svezaka za zagrebačku nakladničku kuću Ex libris, napisao monografiju o Kosoru i priredio za Maticu hrvatsku reizdanje njegove prve i najpoznatije drame „Požar strasti“, objavljene u Njemačkoj 1911., godinu dana prije nego u Hrvatskoj. Ta drama širom mu je otvorila vrata njemačkih kazališta. Bilo je poznato da se Josip Kosor dopisivao i družio sa Stefanom Zweigom, velikim austrijskim književnikom prve polovice 20. stoljeća, Židovom koji se sa svojom drugom suprugom ubio u Brazilu 1942. zbog razočaranja ratom u Europi, ali to se nije moglo dokumentirati. Stoga ne čudi što je Ivica Matičević odmah osjetio da je riječ o nečemu važnom kada mu je Lina Maria Zangerl, arhivistica u Salzburgu koja skrbi za građu o Zweigu rasutu po svijetu, posve slučajno, usput, u e-mailu spomenula da se u SAD-u, u Fredoniji, malom mjestu u saveznoj državi New York, u tamošnjem Državnom sveučilištu s bibliotekom u kojoj se čuva dio Zweigove rukopisne ostavštine, nalazi i kolekcija Kosorovih pisama Zweigu. Matičeviću je zvučalo nevjerovatno da je sačuvano više od stotinu Kosorovih pisama jer se desetljećima smatralo da je Kosorova rukopisna ostavština koju je JAZU 1967. otkupio od njegove udovice Ivanke Mitrović, uglavnom zaokružen arhivski fond. Sve što je sačuvao od rukopisne ostavštine, Kosor je imao sa sobom u Ivankinoj vili na Lapadu gdje su supružnici od 1938. stalno boravili. Ubrzo je na adresu e-maila Ivica Matičevića stigao paket faksimila od 113 Kosorovih pisama, razglednica i dopisnica na njemačkom, što ih je od 1909. do 1938. slao svom „dragom prijatelju“ Zweigu iz različitih dijelova svijeta.

TO JE SVE OPISANO U NOVOJ KNJIZI Matice hrvatske, nedavno objavljenoj pod naslovom „Moj prijatelj Stefan Zweig: Nepoznata pisma Josipa Kosora Stefanu Zweigu“. To dvojezično, hrvatsko-njemačko izdanje izdavač ima ambiciju promovirati i u Beču, Salzburgu, Münchenu i Frankfurtu. Knjiga govori o Kosoru kao osobi i umjetniku, njegovim financijskim problemima, psihičkim krizama i odnosu sa ženama, o tome kako je došlo do toga da su Kosor i Zweig postali bliski, kako ga je Kosor upoznao s intelektualnom i umjetničkom kremom ondašnjeg Beča, kako je nastalo Kosorovo književno djelo i kako je Kosor uspio u inozemstvu.

TEATROLOG I SVEUČILIŠNI PROFESOR, AKADEMIK BORIS SENKER

Ovako je Ivica Matičević, priređivač knjige, argumentirao važnost Kosorovih pisama Zweigu: „Ta su pisma važna jer sada znamo da postoje, ona potvrđuju i još nadodaju štošta novoga na ono što je u svojoj knjizi 'Velika autobiografija' tvrdio Kosor o svojim druženjima sa Zweigom. Kosor možda jest za književnike i intelektualce s kojima se po Europi družio - a to su osim Zweiga između ostalih bili Hermann Bahr, Arthur Schnitzler, Stanislaw Przybyszewski, Maksim Gorki i Konstantin Stanislavski - bio neki provincijski tip s ruba Austro-Ugarske Monarhije, ali se uspio nametnuti i dobiti od njih ono što je htio. Važno je pitanje zašto je njega Zweig toliko protežirao, upoznao sa značajnim ljudima i financijski mu pomagao. Možda danas to ne možemo znati ni osjetiti u vremenu u kojem živimo, ali onda se živjelo sporije tako da dodiri među ljudima nisu bili tako česti. Možda je takav Kosor, koji je nastupao krajnje samouvjeren, fascinirao Zweiga, koji sam ne bi imao tu hrabrost i drskost u pristupu poznatijim i javno priznatim ljudima. Zweig ga je upoznao i sa ženama za koje je znao da će im biti privlačan takav muževan izgled, jednom mu je rekao čak ovo: 'Da je meni takva bikovska šija, gdje bi mi bio kraj.' Kosor se uvrijedio na taj izraz, ali Zweig, koji je sam bio

'VAŽNO JE PITANJE
zašto je Kosora Zweig
toliko protežirao,
upoznao sa značajnim
ljudima i financijski
mu pomagao. Možda
je samouvjereni Kosor
fascinirao Zweiga',
kaže Ivica Matičević

IVICA MATIČEVIĆ, POVJESničAR HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI I KNJIŽEVNI KRITIČAR

mного krhkije tjelesne građe od robusnoga Kosora, nije mislio ništa loše, mislio je na takav egzotični, balkanski tip muškarca kojeg je prepoznao u Kosoru, a koji se svidio tadašnjim bečkim damama. Kosor je bio lukav čovjek. Dan nakon što je poslao Zweigu prvo pismo, bio je pred njegovim vratima u osam sati ujutro. Netko drugi bi ga nevoljko primio, možda i potjerao, ali ne i Zweig: primio ga je u šlafroku i rekao: 'Ah, to ste vi, idemo na kavu.' I otišli su na kavu i kroasane u kultnu bečku kavanu Beethoven, gdje je Zweig već tada imao svoj krug obožavatelja.“

Ivica Matičević opisao je u predgovoru knjige Zweigov veliki utjecaj na Kosora kao pisca: „Upravo je Zweig pjesnika iz Trbounja u Otoka naputio u dramski žanr, prepoznajući u stilu, gesti i nastupu pisca koji je po svojoj osnovnoj vokaciji dramatičar, a manje pjesnik i pripovjedač. To je, dakako, promijenilo Kosorov život, za njega od 1910. kada je, upijajući savjete velikog Austrijanca napisao 'Požar strasti', započinje nevjerovatan i čaroban europski let, od njemačkih praižvedbi dramskog prvijenca istodobno u Mannheimu i Münchenu, do uprizorenja 'Požara strasti' i drugih ranih drama na pozornicama Austrije, Češke, Poljske, Rusije i, dakako, Jugoslavije i Hrvatske. Nevjerovatan je to put jer je Kosor, uz Milana Begovića i Ivu Vojnovića, najizvođeniji hrvatski dramski pisac na europskim pozornicama u prvoj polovici prošloga stoljeća, a istodobno i čaroban, jer kako drukčije opisati nego patetičnim izrazom kada jedva obrazovani pisarčić iz prašnjavog slavonskog sela postane tema ozbiljnih razgovora priznatih dramaturških, redateljskih, glumačkih i kritičarskih imena tadašnje dinamične, inovatorske i uzbuđljive srednjoeuropske kazališne prakse. Biografija dostojna holivudskog zapleta prati Kosora od prašnjavih ulica slavonskoga Otoka, preko siromašnih pansiona i podstanarstva Münchena i Beča do najboljih pariških hotela i luksuza u njujorškom hotelu Waldorf Astoria i operne večeri u Metropolitanu. Nevažni općinski

pisar postao je doslovce građaninom svijeta, a potom i redoviti član tadašnje JAZU, dvaput je dobio Demetrovu nagradu, a umro je pred 82. rođendan posve zaboravljen i nepoznat.“

Josip Kosor je od 1923. bio u braku s Ivanom Mitrović, udovicom i bogatom nasljednicom s kojom je živio prvo na prestižnoj londonskoj lokaciji, a potom u vili Tamarix na Lapadu i zajedno su putovali po Europi i svijetu. Nakon vjenčanja Kosor više nije trebao Zweiga da mu pomaže financijski i oko tiskanja njegovih djela pa su pisma koja su uslijedila nakon 1923. imala puno lepršaviji ton. Bilo je potrebno puno truda i stručnog rada da se odgonetne teško čitljiv Kosorov rukopis i na hrvatski prevedu pisma pisana na osrednjem i tvrdom njemačkom, od 113 pisama objavljeno ih je 111 jer dva nije bilo moguće „odgonetnuti“. Ivica Matičević je za taj posao angažirao Tihomira Glowatzkog, umirovljenog germanista, slavista i povjesničara koji je rado pristao, jer je u radu mogao koristiti sve tri struke, ali mu je čitav projekt bio golemi izazov. O tome je Glowatzky u knjizi napisao sljedeće:

„PRVO PISMO KOJE SAM DOBIO NA ČITANJE bilo je napisano krasopisom. Premda je Kosor koristio staronjemačko sütterlinsko pismo, tada standardni način komunikacije, potrudio se ostaviti pozitivan dojam na Zweiga u tom asimetričnom odnosu nepoznatog mladog pisca iz Hrvatske i diljem svijeta poznatog i veličanstvenog književnika. Nažalost, Kosor je kasnije napustio taj način pisanja, počeo je precrtavati, šarati, miješati staronjemačko pismo s latinicom, pa je tako i dešifriranje rečenica, pojedinih slova i riječi, a samim time i smisla napisanog teksta, od pisma do pisma postajalo sve teže. Kosorov rukopis velikim dijelom je neuređan i nečitak te svjedoči o njegovim životnim krizama. Kod pojedinih pisama za odgonetavanje sam trebao i po nekoliko dana, dok neke izraze i čarobne majuskule nisam uspio dešifrirati ni nakon tjedan dana te sam u nekoliko navrata iz očaja želio odustati. Zato sam izuzetno zahvalan gospođi Gertraud Lehmann, umirovljenoj direktorici Gradskog muzeja u Erlangenu, koja se godinama bavila čitanjem i čitopisom dokumenata sastavljenih tim staronjemačkim pismom i koja mi je lucidno pomogla oko odgonetavanja svih pisama i razglednica, premda ni ona sama nerijetko nije uspijevala od prve otkriti i razumjeti značenje i sadržaj pojedinih izraza. Još više zahvaljujem prevoditeljici Marti Glowatzky Novosel, koja je prevela najveći dio Kosorovih pisama s njemačkog na hrvatski jezik, pri čemu je pokazala izvrsan osjećaj za tadašnji stil korespondencije.“

Tihomir Glowatzky smatra da Kosorova pisma upućena Zweigu predstavljaju pečat jednog vremena i svjedoče o gibanjima na svjetskoj političkoj sceni obilježenoj ratnim razaranjima, položaju umjetnika u kulturi i njegovoj vječitij borbi između napajanja duše i

'KOSOROVA PISMA pečat su vremena i svjedoče o gibanjima na svjetskoj političkoj sceni obilježenoj ratnim razaranjima i položaju umjetnika u kulturi', kaže Tihomir Glowatzky

golog preživljavanja. Drži razočaravajućim to što se, po njegovu mišljenju, u stotinjak godina, koliko je prošlo od Kosorove korespondencije sa Zweigom, ništa nije promijenilo i što je status pisca bio i ostao ovisan o financijskim potporama i blagonaklonosti javne službe.

KOSOROV IZRIČAJ U PISMIMA, tvrdi nadalje Glowatzky, u značajnoj mjeri ovisi o njegovim osobnim događanjima i previranjima unutar privatne sfere pa tako oscilira od euforičnog ushićenja do samoubilačkih nakana. „Naročito ga potresa iznenadna bolest 1912., pareza ličnog živca, koja, kao i njegova konstantno loša financijska situacija, u začaranom krugu utječu na Kosora i njegovo stvaranje. U napadima panike, paranoje i suicidalnih misli Kosor piše brzo i mahnito, gotovo grozničavo, a često je i sam svjestan svoje psihičke rastrojenosti i o njoj svjedoči u pismima Zweigu.“

Teatrolog i sveučilišni profesor, akademik Boris Senker rekao je da su postojale ogromne razlike između Kosora i Zweiga. Primjerice, Kosor je imao nepuna četiri razreda osnovne škole i bio je u početku potpuno nepoznat, a Zweig je imao doktorat znanosti i bio jedan od najvažnijih ljudi u Beču; Kosor je bio podstanar, a Zweig uživao u luksuzu salona i kavana; Kosor je svirao tamburicu, a Zweig klavir... Unatoč tomu, ističe Senker, iz pisama se može iščitati visoka samosvijest Josipa Kosora, koji je čak Zweiga u jednom pismu zamolio da mu da preporuku za Nobelovu nagradu.

■ POČETAK WÄHRINGERSTRASSE U BEČU, GDJE JE JEDNO VRIJEME PRIJE VELIKOG RATA ŽIVIO KOSOR

„Kosor je odlučio uspjeti, njegovi ciljevi bili su visoko postavljeni, nije ga zanimalo neko malo pokrajinsko amatersko kazalište, želio je ići ravno do velikih kazališnih redatelja Maxa Reinhardta i Otta Brahma. U tom smislu, tražio je od Zweiga da ga zastupa, da napiše o njemu afirmativan članak u novinama koji će mu biti od koristi. Silno je želio doći i do Moskve i Stanislavskog, to mu je bilo važnije i od austrijskih i njemačkih kazališta. Nazivali su ga hrvatskim Gorkim, što je zapravo sam potaknuo jer je citirao Gorkoga i predstavljao se kao naš Gorki. Kakvo god bilo njegovo mjesto u povijesti književnosti i kazališta, on ne bi bio time zadovoljan. Postoji jedno sjajno pismo koje je Josip Kosor poslao Juliju Benešiću dok je potonji bio intendant zagrebačkog HNK-a. Kosor ga je napao da izvodi 'kličaške' dramatičare i da se od svih njih, kada bi ih se iscijedilo u jedan lonac kao 10 limuna, ne bi moglo dobiti pol dramatičara, a da zanemaruje jednog pravog. Pritom je mislio na sebe. Kosor nije prisutan u lektiri, ali kada je riječ o kazalištu, situacija je povoljnija. U HNK je Kosor vraćen s dramom 'Žena/U café du Dome' koju je 2016. režirao Paolo Magelli, a prije toga smo 1989. gledali izvrsnu predstavu Koste Spajića prema Kosorovoj drami 'Maske na paragrafima'. To je sigurno jedna od najboljih predstava s kraja osamdesetih. Kazališta bi i dalje trebala čitati Kosora, u njegovim tekstovima ima definitivno štofa za različite interpretacije, 'Požar strasti' trebao bi biti kanonsko djelo“, smatra Boris Senker.

JE LI IVICA MATIČEVIĆ OTKRIO JOŠ NEŠTO NOVO što nije spomenuto u knjizi i kakvi su planovi glede istraživanja Kosora?

„Postoji nada da će se možda jednom pronaći i Zweigova pisma Kosoru, ali sumnjam, on je s tim svojim jednim koferom putovao po Europi, nije imao tajnicu da mu čuva pisma kao nesretni Zweig, rasuo ih je po pansionima. Nakon objavljenih pisama Zweigu, trenutno tragam za Kosorovim pismima drugoj dvojici velikih austrijskih pisaca koji su također bili od velike pomoći Kosoru u godinama prije Prvog svjetskog rata. Kosor je, naime, od mnogih tražio pomoć, toliko da to već pomalo iritira, ali je naposljetku ipak uspio. Primjerice, tražio je pomoć i od Hermanna Baha i Arthura Schnitzlera, a Kosorova pisma njima dvojici uspio sam locirati u pojedinim austrijskim i njemačkim arhivima i sada samo treba fizički otići po njih. Nažalost, nisu svi skloni i voljni poslati kopije, kao Amerikanci Kosorova pisma iz Fredonije, e-mailom ili poštom, pa se mora do njih. Cilj je objediniti i ta pisma u zasebnoj knjizi, mogućem nastavku knjige o Kosoru i Zweigu, kako bi se konačno jednom i zasvagda objavila korespondencija s Kosorovim europskim prijateljima i time dala na uvid javnosti doista jedinstvena pojava u našoj književnoj povijesti“, zaključio je Matičević.